

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ. Բեդրսպուրիէն Պէն- լինի ազգային կառնիքը լրացրին կը գրեն: « Բրոնշթատի կայսրութիւնը մեծ վախ կուտայ, թէ և ուստի օտարա կանայք առջեւ անանկ կը յուզընեն թէ այս քաղաքը անառիկ է: Գայտի է որ քաղաքին կրանիքէ պատերը շատ վը նասուած են. ասոր համար ամեն հը նորաւոր միջոցներն ի գործ կը դըր ունին, որպէս զի բերդերը գիմանալը կարող ըլլան: այսու ամենայնիւ աս ալ յայտնի է, որ այս ամբողջութիւնները մեծ դժուարութեամբ և արիւնհէ ղուծեամբ կրնան կործանիլ: »

« Եւրի վախ պատճառողը Լեք- սանարի բերդն է՝ խիստ գէշ վիճակի մէջ ըլլալուն համար: Բրոնշթատի նաւահանգստին մէջ գտնուած երկու բաւ ժին նաւահանգստի մէջ ձախող ելքերու պատրաստ են, բայց հաւանական է որ նաւահանգստէն դուրս չըլլան: Լեք- տաները Բրոնշթատի մէջ եղած ուրմ բաճրութեան փորձերը չի յաջողե- յան: »

« Սեր միջնաբերդին մէջ պահուած ոսկին Սահա տարուեցաւ. դրամսե- ղանին մէջնին ալ հոն պիտի տարուի: »

« Եւրի գետին բերանը և մինչեւ անգամ քաղաքին մէկ մասին մէջ քա- նի մը մարտկոցներ շինուեցան: Եւրի եղաւ նաեւ գետին մէկ քանի կղզիներ, ըստ վրայ. որով յայտնի կը տեսնուի, որ մեծ վախ կայ թէ անգղիացիք ու գաղղիացիք Բեդրսպուրի դռքը կը հա- նեն: »

« Ըբբուիքը Սահա չի պիտի եր- թայ, այլ Բէթէհօֆ, Բրոնշթատէն մէկ փարսախ ու կէս հեռու: Կայսրը միշտ շարժման մէջ է, և յաճախ Բը- րոնշթատ կերթայ: »

« Պատերազմին ծախքերը հոգալու համար ուստի վաճառականներէն դը- րամական նուէր կը ժողովուի. առաջին կարգի վաճառականները կը վճարեն ա- մեն մէկը 300 քառապոլանց, երկրորդ կարգիները 150 քառապոլանց, երրորդ կարգիները 100. Նոյնպէս ամեն տան աւերները իրենց առած վարձքին (քը- րա) հարիւրին աւար տէրութեան կու- տան: »

ԻՍԼԱՄ ԼՈՒԻՐԵՐ

Լեքտալ հինգշաբթի օգոստոսի ամ- ինի կայսերական նաւարանը երթալով Եթիֆ-Բէնի անուն առա- գաստաւոր ֆրգաթին ծովը իջնելուն ներկայ գտնուեցաւ: »

Եւրը Լեքտալ-Վալաք երթալով հոն ալ Եթիֆ-Եթիֆ շոգենաւին ծո- վը իջնելուն ներկայ գտնուեցաւ: »

Երկուշաբթի օրը բարձրադա- տիւ Լաբօլէն իշխանը Չրաղանի կայ- սերական պալատը երթալով օգոստոս- փառ Բրոնշթատէն հետ տեսնուելէն ետքը գաղղիական Ռօլան շոգենաւով Կէ- լիպօլու գնաց, ուր քանի մը օր կենա- լէն ետեւ գաղղիական զօրաց երկրորդ բաժինը Կ. Պօլս պիտի բերէ, որոնք Տալուտ փաշայի և Բամիզ շէֆուլիկի զօրանցները պիտի նստին: »

« Գաղղի գետնան վեմամիտը Պառակէ Տիլիէ զօրապետը՝ վեհափառ Լաբօլէն կայսեր հրամանաւր Գաղղիա կանչուեցաւ, ուր Սէնթ-Օմէնի մէջ մօտաւոր կազմակերպ 100 հազար զօրաց բանակին սպարապետութիւն պիտի ը- նէ: Լեքտալ երկուշաբթի վեմամիտը գետնանը գետնանաւան առաջին քառ- տուղար Պ. Պէնէտէթիին և առաջին թարգման Պ. Եթիֆիին հետ Չրա- ղանի կայսերական պալատը գնաց և իւր հրամարականը մատուց օգոստոս- փառ Բրոնշթատէն: Լեքտալ տեսնութեան ժամանակը՝ վեմամիտը Պառակէ Տի- լիէ զօրապետը Պ. Պէնէտէթիին օ- գոստափառ Բրոնշթատէն ներկայացուց

իրեն. գործակաւոր: Լեքտալ օրը երեքշաբթի Պ. Պա- րակէ Տիլիէ զօրապետը Լ. Կրան գը- լաւոր պաշտօնականներուն և չորեքշաբ- թի օրն ալ օտար տէրութեց գետնանե- րուն հրամարական պայքարութիւնը ք- րաւ, և շաբաթ օրը գաղղիական Լօֆ- օմի շոգենաւով մայրաքաղաքէն մեկ- նեցաւ բաղմաթիւ զինուորական հրա- մանատարներուն հետ: »

« Լեքտալ երեքշաբթի օգոստոս- փառ Բրոնշթատէն բարձրադատիւ Լա- բօլէն իշխանին ըրած փառաւոր հայ- կերայթին նման փառաւոր հայկերայթ մըն ալ բարձրադատիւ Վամպրիշի ղուքսին ըրած Պէյլէրպէլի կայսերա- կան պալատին մէջ: »

« Լեքտալ երեքշաբթի Պէյլէրպէ- լի զինուորական գաղղիին տարեկան հար- ջարքները իշխանը կատարեցաւ փառա- լոր հանգիստ Ինքնակալին, տէրութեան նա- խարարներուն և ամեն կարգի բարձր- աստիճան պաշտօնատարներուն: Բարձ- րադատիւ Լաբօլէն իշխանը և Վամպ- րիշի ղուքսը, նոյնպէս գաղղիացի տէ- րութեանց գետնանները, Սէնթ-Օմ- նո մարաշխալը և ուրիշ բաղմաթիւ երեւելի անձինք և զինուորական հրա- մանատարներ այս շքեղ հանգիստին ներ- կայ էին: »

« Շաբաթ օրն ալ Վոմպրիշա- նէի զինուորական շարտարապետը, թողնալով ինքնակալին և բժշկական գաղղիներուն տարեկան հարցաքննու- թիւնները եղան Ինքնակալութեան օ- գոստափառ Ինքնակալին, տէրութեան նախարարներուն և վերայիշեալ բարձ- րաստիճան ու երեւելի անձանց: Սի- այն բարձրադատիւ Վամպրիշի ղուք- սը ներկայ էր այս հանգիստին: Օգոս- տափառ Ինքնակալը իմանալով, որ Բ- ղուքսը անձնական տկարութեան մը պատճառաւ ան օրը դուրս չէր ելած, անմիջապէս վեմամիտը Լեք- Վալիս փաշան իրկեց որ երթայ Լորին բարձ- րութեան առողջութեան վիճակը հաւ- կրնայ: »

« Օգոստոսի ամիսին Ինքնակալը իւր Հայտար փաշայի կայսերական Բեօլը բարձրադատիւ Վամպրիշի ղուքսին բնակութեան տալով, Լորին բարձրու- թիւնը անցեալ չորեքշաբթի օրը հոն գնաց բնակելու իւր բոլոր մարդիկնե- րով: Լեքտալ անգղիական զօրաց վրաններուն խիստ մօտ ըլլալով, բար- ձրադատիւ ղուքսը իրենց յաճախ տես- նել անգղիական զօրքերը և գրեթէ ա- նոնց հետ ըլլալ, որ չափաւանց կը սի- րեն զինքը: »

« Գաղղիական Սան շոգենաւը ֆրե- գաթինը՝ որ անցեալ կիրակի գաղղիա- կան Լօֆ-օմի ֆրգաթինը Պէյլէրպէլէնց տարաւ, իւր կաթսանները նորոգելու պէտք ունենալով, անցեալ երեքշաբ- թի գաղղիական Տէքաթ շոգենաւին ետեւը կապուած Պէյլէրպէլէն թօփհա- նէի առջին եկաւ և հոն նորոգուիլ սկսաւ: Տէքաթ ալ կայսերական նա- լարանը մտաւ ամուսի բեռնելու: Լեքտալ ղառ Տէքաթ շոգենաւը Պէյլէր- ղէն թողնալով բեռնելու առեւը իւր մեծ կայմը կտորած ըլլալով, զանազան անտեղի խօսքեր պարսեցան մայրաքա- ղաքին մէջ, որոնք բնաւ հիմ չունին: »

« Լեքտալ երեքշաբթի մայրաքա- ղաքն եկող գաղղիական Լօֆ-օմի շոգե- նաւով Կ. Պօլս հասաւ Ղէլայիցի Պ. Լուսուֆ զօրապետը: Լեքտալ շոգե- նաւով մայրաքաղաքն եկան նաեւ Պ. Բասէնէօլ գաղղիացի զօրապետը և ուրիշ զինուորական հրամանատարներ: Լորիւշաբթի գիշեր ժամը 2 ին միջոցները Լէնի գեղ Քէյ-Պաշա ըր- ուած թաղը հրդեհ պատահելով, 5-6 յունաց տուն արեցան: »

« Գարապաղի հայոց հին երեւե- լի գերդաստաններէն Պողոս Պէկեանց

մեծարգոյ Պ. Ռոսթոմ պէկը (Իւնա- թէմպէկ), որ ժամանակաւ Լեհաստա- նի պատերազմներուն մէջ նշանաւոր եղած է իր զինուորական քաջաւքը, և 1844 էն ի վեր Փարիզ կը բնակի, անց- եալները Փարիզէն մայրաքաղաքս գա- լով կայսերական զօրաց Լեյպ քանա- կին հեծեալզօրաց գնդապետի տեղա- կալ (գայմագամ) անուանեցաւ, ու անցեալ հինգշաբթի ալ մայրաքաղաքէն մեկնեցաւ Տրապիզոն և անկէց Կարս երթալու համար: »

« Երեսուցի, որ այս կարիք հայազգին կայսերական տէրութե ներկայ արդար պատերազմին մէջ աւելի մեծ քաջու- թեան ու անձնանուիրութեան փորձեր տալով, ազգերեւուս պարծանաց առիթ մը պիտի ըլլայ կայսերական մեծազօր տէրութեան առջեւ: »

« Օմիւսիայէն մայիս 7 թուով կը ծանուցանեն, թէ ամսուս 3 ին 45 հեկտարի ծովասպառակ Չանը երե- րուններն ու խանութները կայսպետ- րէն մաքսապետին սնուակէն 150.000 զուռուշ յափշտակեր են, և Սալիհ անուն Բալասի մէն ալ զէնքերն ու վը- րան ունեցած 250 զուռուշ զրամը սուրբ գացեր են: »

« Պատերազմի պաշտօնայ վեմամ- փալ իրաւ փաշան, ծովային գործոց պաշտօնայ վեմամիտը Սէհէմմէտ փաշան և անգղիական ու գաղղիական զօրաց ընդհանուր սպարապետները որոնք անցեալ հինգշաբթի Վալիս և անկէց Եթիֆ գացեր էին յամաքէն ու ծովէն Ռուսիայ դէմ ըլլող պատե- րազմական գործողութիւններուն վը- րայօք խորհրդակցելու, երեքշաբթի օրը մայրաքաղաքս դարձան յաջորդ- թեամբ իրենց պաշտօնը կատարելով: Երէկ բարձրապետիւ Բէլա փա- շան, Իրաւ փաշան, Սէհէմմէտ փա- շան, Սուսա Սալիֆիի փաշան, Սէնթ-Օմնո մարաշխալը և Լորտ Ռակլան Չրաղանի կայսերական պա- պալատը երթալով խորհուրդ ըրին: »

« Երէկ Լեքտալ Վ. Թաբուհայն ծննդեան տարեդարձի օրն ըլլալով, մայրաքաղաքին նաւահանգստին մէջ գտնուած անգղիական նաւերը դը- շակներով զարգարուեցան և Սէնթ շո- գենաւին ալ 21 թնդանթ արձակեց, որուն պատասխանեց նաւահանգստին մէջ գտնուած Օմմանեան սրահան: »

« Լեքտալ անգղիական զօրաց սպարապետ Լորտ Ռակլան՝ Իւսիւ- տար Հայտար փաշայի դաշու բանա- կող անգղիական զօրաց հանգէս մը ը- րաւ: »

« Բարձրապետիւ Լաբօլէն իշխանը երկուշաբթի օրը օգոստոսի ամիսին Բրոն- շթատէն ներկայացած ժամանակը՝ Լորին կայսերական վեհափառութիւնը առա- մանդներով զարգարուած և կարգի Սէնթիէ պատուանշանը շնորհեց ա- նոր: »

ՎԵՐՋԵԻՆ ԼՈՒԻՐԵՐ

Պանուբի եղբորէն լուր առնուե- ցաւ, թէ ուստի Տոլուսէն թողու- ցեր ու Պօրչայի-Կոլմէն նաւով Դա- նուբն ի վեր ելելով յամաքն իջեր են Սիլիւթիէ մօտ, որ կը պաշարեն և ղեր: »

« Իսմէր փաշային խրիւս վերջին նա- մակները կը ծանուցանեն, թէ Սի- լիւթիէի վրայ ամենին վախ չի կայ, ըստ որում մը 15.000 զօր կայ, որոնք ամեն պէտք եղած պաշարը ունենա- լով կրնան երկար ժամանակ ինքովնը նին աղէկ պաշտպանել: »

« Տրապիզոնէն ապրիլ 26 թուով եկած նամակէ մը իմանանք, թէ ապ- րիլ 24 ին Օմմանեան զօրքերը առաջ քաշելով Ռուսիայէն դուրս եր են, սրն որ ուստի պարպեր էին ինչպէս որ նախընթաց թուով ծանուցինք: »

« Երեքշաբթի օրը մայրաքաղաքս լուր

եկաւ, թէ անգղիական թիկը շոգե- շարժ ֆրգաթինը (Պալոսայի առջեւ քիչերը պարտած ժամանակը) յատկա- պէս բռնուած նաւուղիին միայնում բը ծովեղբորին մօտ յամաքն նստելով, առաւան դէմ ուստի սխան նաւը ումակուեց: Դաւապետը ծանրապէս վերաւորուեցաւ, և նաւատիներէն ալ 10 ի չափ մարդ մեռան, մնացած ներս ալ դերի ինկան ուստի ձեռք: Երէկուս թէպէտ ամենեւին շարժ- մունք ընելու կարող չէր, այսու ամե- նային մեծ արիւթթեամբ դէմ դրաւ ուստի միայն երկու երեք թնդանթ թով, ըստ որում նաւը թեթեւցնե- լով բացը հանելու համար բոլոր թըն- դանթները ծովը նետեր էին: Կէս օրուան միջոցները Պիտիւր և ուրիշ անգղիական շոգենաւ մը թիկունք նըս- տած ըլլալ տեսնելով, ումակուեցին զանկաւ և խորհակեցին, որպէս զի ուստի ձեռք չկայ: Կրնեն թէ նաւուղիը մահուան դատապարտու- ք ու անվերջապէս պատմուեցին: »

« Կէննայէն մայիս 6 թուով առ- նուած հեռապահան լուր մը կը ծա- նուցանէ, թէ Լաւորիի զօրքերը Դա- րաւաղ մասն Լալիւթ արշիւթաքին հրամանատարութեամբ: »

ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՆԻՐ

Իրաւոր 118 թուին Քէ. Պ. Լ. Տիւր- թիւ գաղղիական հայազգիներէն Պէյլէրպէլէնց գրած յօդուածը գովաւ ժամանակին յոսանքը էին, որ նոյն անիւ ապրիլ պատիւ ընելու ուրիշ ալ խառնութիւններ ալ կը երաքարային: Հիմա ին- պետներ որ յոյսերի պարպը չէ ելած: Լեյ- շիլիւ Պ. Լ. Տիւր-թիւ բարեկամ մը յիշու- միւ իմացուցած է, որ Հայոց պատերազմու- թեան իմաց բաւական ընդարձակ գործը ընած ունի: Տարալոյս շեմին, որ ճշմարտաւէր և հոգի- լեղիւնը իր այս նոր գործին մը թէ- անակին թուականն ունենալով իմաց էրողա- ցոյց մը մաք առաւ ու իմաց գաղղիականը շախմ պիտի ըլլայ, որով այս գիտելի հրապա- րակութեան օգտակար ըլլալէն զաւ, ազգեր- նոս պարծանք ալ է: Լայոց որովհետեւ գիտը- թիւն հայերէն լեզուով պարտու- ըլլայ, գո- յե ծախը գիտը- լաք գիտը չէ իմաց գաղղիական աւելի յարմար բարձր է որ գիտը գաղղիերէն պարտ, որպէս զի իւր և մեր ազգին մը- թեւ գիտը գաղղիական համար խնդր- է միւր: որ մեր ազգին գաղղիականներն որ լաք անտեղի գաղղիական իրեն իմացեն: Ու- պի ինքնակալին բոլոր մեր գաղղիական առ- գաղղիները՝ որ ասանկ ազգագրութեան մը իւր- Եթիֆ յիշուած ըլլալով առիթը յարհամարհե- լով պարտելն երես իրաւ թիկուն գիտը- լաք միւր իմացեն, որ մեկ ալ ինքնակալին գիտ- ջընեն: Հայի լե ընել, ինքնակալին իրենց անտեղ միայնակ բնակած պիտի ընեն և քանի օրինակ ազգիներն պիտի գործ միւր իմացեն, որ միայնակ ըլլայ: »

Պատգամ- Պապիւրապետի թեղիքե- հանին իմաց արտա մը կայ ծախ: Ունի ու- ինքնակալ, իրիւ- հոր, և 350 ինքնու- գիտին: »

Ուրիշ Սէն նոր խան Ռաշեան Սա- ղաւ աղային հեթ պետութի: »

Թօփագրութեան մը կայ լայոց Լալիւ- հանին երես Պապիւրապետի գիտեալն Դիմացը պառն մը կայ ծախ: »

Ունի 3 պետիւն, խոհարան մը, հոր մը և բաւական մեծութեամբ պարտը մը. քիչ ալ պարտը պէշ, որ քան լեղիւն ինքնակալին: »

Ուրիշ Լալիւ խան Լալիւ-Լալիւ Սա- նակ աղային հեթ խօսի: »

Պէյլէրպէլ- Լալիւ Համա ըստ- լայոց Պ. Սոփիային բնակած պարտը իմաց ըստով պիտի ծախ: »

Ուրիշ նոյն պառնը իրաւ խօսիւ, որ ապար- լեղիւն ծախ խօսիւ- ու ինքնակալին: »